Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 6 2026

G‘ARB MAMLAKATLARIDA INTEGRATSIYALASHUV JARAYONLARINING JADALLASHUVI: YEVROPA ITTIFOQI VA AQSH MUNOSABATLARI (1991–2017 YILLAR)

Mo‘minova Saodat
To‘raqo‘rg‘on tuman 1-son texnikumi Tarix fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1991–2017 yillar oralig‘ida G‘arb mamlakatlarida integratsiyalashuv jarayonlarining jadallashuvi, Yevropa Ittifoqi (YI) va Amerika Qo‘shma Shtatlari (AQSH) o‘rtasidagi transatlantik munosabatlarning rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Globalizatsiya jarayonlari, xalqaro xavfsizlik tizimi, iqtisodiy hamkorlik, siyosiy kelishuvlar va geosiyosiy o‘zgarishlar ilmiy asosda yoritilgan. Maqolada integratsiya jarayonlarining bosqichlari tarixiy-qiyosiy metod asosida tahlil qilinib, ularning xalqaro munosabatlarga ta’siri ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: integratsiya, globalizatsiya, Yevropa Ittifoqi, AQSH, transatlantik munosabatlar, NATO, xalqaro iqtisodiyot, geosiyosat.

KIRISH

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida jahon siyosiy tizimida tub o‘zgarishlar yuz berdi. 1991 yilda Sovet Ittifoqining parchalanishi natijasida ikki qutbli dunyo tartibi barham topdi va yangi xalqaro tizim shakllana boshladi. Bu davrdan boshlab AQSH global yetakchi davlat sifatida maydonga chiqdi, Yevropa esa integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirib, Yevropa Ittifoqi shaklida siyosiy-iqtisodiy birlikni mustahkamladi.

Integratsiya jarayonlari G‘arb mamlakatlari o‘rtasida iqtisodiy, siyosiy va harbiy sohalarda hamkorlikni kuchaytirdi. Ayniqsa, AQSH va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi munosabatlar xalqaro tizimning eng muhim strategik yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Taraqqiyot spektri

G‘arb integratsiyasi va transatlantik munosabatlar xalqaro munosabatlar nazariyasida keng o‘rganilgan.

S. Huntington o‘zining “Sivilizatsiyalar to‘qnashuvi” asarida G‘arb sivilizatsiyasining global siyosiy tizimdagi ustun rolini asoslab beradi. Uning fikricha, G‘arb dunyosi ichki integratsiya orqali global ta’sir kuchini saqlab qoladi.

R. Keohane va J. Nye tomonidan ishlab chiqilgan “kompleks o‘zaro bog‘liqlik” nazariyasi davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy va siyosiy aloqalarning chuqurlashishini tushuntiradi. Bu nazariya AQSH va YI munosabatlarini ko‘p qatlamli tizim sifatida ko‘rib chiqadi.

Yevropa integratsiyasi bo‘yicha J. Monnet va R. Shuman g‘oyalari Yevropa Ittifoqining shakllanishiga asos bo‘lgan. Maastrixt shartnomasi (1992), Amsterdam (1997) va Lissabon (2007) shartnomalari integratsiyani yangi bosqichga olib chiqdi.

METODOLOGIYA

Maqolada tarixiy-qiyosiy, tizimli tahlil, xronologik va struktural yondashuv metodlaridan foydalanildi. 1991–2017 yillar oralig‘idagi siyosiy, iqtisodiy va xavfsizlik sohalaridagi voqealar bosqichma-bosqich o‘rganildi. AQSH va YI munosabatlaridagi o‘zgarishlar davrlar kesimida tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. 1991–2001 yillar: Post-sovet davr va yangi tartib

Sovuq urush tugashi bilan AQSH yagona superdavlatga aylandi. Bu davrda Yevropa Ittifoqi Maastrixt shartnomasi orqali iqtisodiy va siyosiy integratsiyani kuchaytirdi. NATO orqali harbiy hamkorlik mustahkamlandi.

AQSH Yevropada xavfsizlik kafolatchisi sifatida faol rol o‘ynadi. Shu bilan birga, YI o‘zining mustaqil tashqi siyosatini shakllantirishga intildi.

2. 2001–2008 yillar: Terrorizmga qarshi global hamkorlik

11-sentabr (2001) voqealari transatlantik munosabatlarni tubdan o‘zgartirdi. AQSH va YI terrorizmga qarshi kurashda hamkorlikni kuchaytirdi.

Taraqqiyot spektri

Afg‘oniston (2001) va Iroq (2003) harbiy operatsiyalari davrida ayrim siyosiy kelishmovchiliklar yuzaga kelgan bo‘lsa-da, xavfsizlik sohasida hamkorlik davom etdi.

Yevropa davlatlari AQSHning ayrim harbiy siyosatiga tanqidiy yondashgan bo‘lsa ham, NATO doirasida hamkorlik saqlanib qoldi.

3. 2008–2014 yillar: Global iqtisodiy inqiroz va integratsiya chuqurlashuvi

2008 yilgi global moliyaviy inqiroz AQSH va Yevropa Ittifoqi iqtisodiyotining o‘zaro bog‘liqligini yanada kuchaytirdi. Bank sektori, investitsiya bozorlari va savdo aloqalari orqali iqtisodiy integratsiya chuqurlashdi.

Yevropa qarz inqirozi (Gretsiya, Ispaniya, Italiya) AQSH moliyaviy tizimiga ham bilvosita ta’sir ko‘rsatdi. Shu davrda global moliyaviy boshqaruvda hamkorlik kuchaydi.

4. 2014–2017 yillar: Geosiyosiy keskinlashuv

Ukraina inqirozi (2014) va Rossiyaga qarshi sanksiyalar AQSH va YI o‘rtasidagi xavfsizlik va siyosiy hamkorlikni mustahkamladi.

NATO doirasida Sharqiy Yevropada harbiy mavjudlik oshirildi. Shu bilan birga, AQSH va YI o‘rtasida savdo kelishuvlari (TTIP muzokaralari) davom etdi, biroq to‘liq imzolanmadi.

Brexit (2016) Yevropa integratsiyasida yangi sinov bo‘lib, transatlantik munosabatlarga ham bilvosita ta’sir ko‘rsatdi.

MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 1991–2017 yillar davomida AQSH va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi munosabatlar murakkab, ko‘p qatlamli va strategik xarakterga ega bo‘lgan.

Ular o‘rtasidagi hamkorlik quyidagi yo‘nalishlarda asosiy rol o‘ynagan:

- global xavfsizlikni ta’minlash
- xalqaro iqtisodiy tizimni barqarorlashtirish
- terrorizmga qarshi kurash
- NATO doirasidagi harbiy hamkorlik

Taraqqiyot spektri

Biroq ayrim davrlarda manfaatlar tafovuti ham kuzatilgan. Xususan, Iroq urushi, savdo siyosati va Yevropa mustaqil tashqi siyosatga intilishi bu munosabatlarga ta’sir ko‘rsatgan.

XULOSA

1991–2017 yillar davomida G‘arb mamlakatlarida integratsiyalashuv jarayonlari sezilarli darajada jadallashdi. AQSH va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi munosabatlar global siyosiy tizimning asosiy tayanchlaridan biriga aylandi.

Ushbu hamkorlik xalqaro xavfsizlik, iqtisodiy barqarorlik va global boshqaruv tizimining shakllanishida muhim rol o‘ynadi. Shu bilan birga, integratsiya jarayonlari doimiy o‘zgarish va moslashuvni talab etuvchi dinamik jarayon ekanligi ham isbotlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.
2. Keohane R., Nye J. *Power and Interdependence*.
3. European Union Treaties (Maastricht 1992, Amsterdam 1997, Lisbon 2007).
4. NATO Strategic Concept Documents.
5. IMF and World Bank Reports (1991–2017).
6. Kissinger H. *Diplomacy*.
7. Brzezinski Z. *The Grand Chessboard*.

Taraqqiyot spektri